

Սա արձակեցէ՛լ և վերադառնա՛ն անկողն իւրեանցէ՛լ: Ա՛յնանորոյ և լա՛յն խորիք, ոչ պոռնիկք, ոչ կռապարիշտք, ոչ շունք..... զարքայութիւն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն.....»²

Ա. ՏԵՐ.ՄԻՔԵԼԵԱՆ.

(Կը շարունակուի).

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՔԱՆԱԿԱՆՔԻ ՔԱՐՈՉ.

ՍԻՐԵԼԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԳ.

Մտիկ արէք էս օր Զեղ մի քարոզ խօսիմ: Գուք էնպէս կարծում էք, որ քարոզ միայն վարդապետներ կուտան, որպէս թէ Քրիստոսի Աւետարան, Աստուածաշունչ գիրք, մեր նախնի սուրբ Հայրապետաց խրատներ և ճառեր միայն վեղարաւոր վարդապետներուն առանձին շնորհուած է, նորա միայն արտօնութիւն և պաշտօն ունին եկեղեցւոյ բեմէն քարոզ խօսել:

Այ՛, էգպէս չէ, քահանան էլ նոյնչափ իրաւունք ունի ամէն ժամանակ քարոզ խօսել, խրատ տալ իւր գիւղական ու ծխական ժողովուրդին, ամէն տօնի և կիրակի օրերում, քանի որ մեր գիւղական ժողովուրդ այնպէս կը լինի, որ տարիներով վարդապետի երես չեն տեսնար: Վարդապետներ երբեմն ամպի պէս կուգան ու կանցնեն, մի կաթիլ անձրև չեն թափեր մեր ցամաքած երկրին վրայ: Հապա մի պիտի խօսի Զեղ Աստուծոյ բան ու պատուէրներ, Քրիստոսի Աւետարան, Առաքելոց և մարգարէից ընթերցուածներ, որ միշտ կը կարգացունեն եկեղեցւոյ մէջ և գուք միայն լսում էք և ոչինչ չէք հասկանում:

Շիտակ խօսողութեամբ կամուրջ խօսելու, մեր քահանաներս էլ մեր կարգացած բան չենք հասկանում: Երբեք ուրիշ տեղերէ քարոզ չենք լսում: Սորա համար Աստուծոյ

բան ջրի ձայնի պէս կը լսուի մեր ականջին. մեր եկեղեցւոյ ականէն բոլորած այն կենդանի ջուրէն կարող չեմք խմել ու զովանալ: Ա՛յնպէս պատճառ ու ծարաւած գորտ կելնեմք եկեղեցիէն, մեր և գուք, թէ քահանան, թէ ժողովուրդ՝ առհասարակ մի անպատ քարձած ենք, ուր երբէք ջուր չի կայ կամ այնպիսի պինդ ու կորդ անմշակ մի երկիր ելեր է մեր սիրտ, զոր թէ վարել ուզեմք՝ մեր գութանի խօսի չի բանիր, ոչ միայն մեր, այլև նոյն իսկ վարդապետի գաւազանի խօսին ևս դժուարաւ կը վարէ:

Գիտէք գուք, ժողովուրդ, մեր քահանայից գութանի խօսի արդէն անպիտան և գուլ է, որովհետև ոչ դպրոցի շնոցի մէջ մտած են և ոչ էլ կրթութեան կուանով ծեծուած ու մըխուած են, մեր էնպէս խամ երկաթ մնացած ենք, մեր խօսի պողպատով զօղուած չէ: Հապա ի՛նչպէս կարող եմք ժողովուրդի կորգացած ու խտացած երկիր վարել:

Այժմ ասացէք գուք, ժողովուրդ, այս դատաստան ձեզ կը թողում, յանցանքն ում է, երբ գիւղական քահանաներ տգէտ և անիմաստ են, յանցանք եպիսկոպոսին է, որ կը ձեռնադրէ, թէ իջմիածնայ բարձր Հոգւոր Առնինն է, որ կը թողաւորէ: Զէ՛ ժողովուրդին է, որ կը թախանձէ, կը պահանջէ, համախօսական ժողովներ կը կազմէ, հարիւրաւոր սաորագրութիւններ թափում են խնդրագրին վրայ, վաւերական կնքով էլ գրոշմելով խմբովին դիմում են իջմիածնայ գուր, այսպէս խօսում են:

Է՛լ Հայրիկ, հօգուդ մեռնինք, եկեր ենք քահանայ կուզենք, ահա բերերենք մեր գիւղի ախրագուն, որ քահանայի զաւակ է, մեր գիւղի մէջ ծնած է, մեր իւր մանկութենէն գիտենք սորա վարքն ու բարք, պարկեշտ է, հեղ ու խոնարհ է, վաղուց ի վեր եկեղեցւոյն կը ծառայէ, դպրութիւն կանէ, պատարագի քահանային սպասաւորում է և այլն, մեզ շատ ու բաւական է:

Հայրիկ գիտնալով որ ամէն օր քահանայի ձեռնադրութեան խնդիր կայ, մի ձեռնադր-

րութեան Մաշտոց մօտ պատրաստէ: իսկոյն մի աւետարանի գլուխ բանալով տիրացուին ձեռք կուտայ: դու տեսնաս էն ժամանակ մեր տիրացուին կերպարանք: վախէն ասեմ թէ ամօթէն, երեսներ կսկսեն կարմրել: բայց Հայրիկ իւր ներողամիտ բնաւորութեամբ կը քաջալերէ: տիրացուն կսկսի յամր ու կակազելով Աւետարանին մի քանի տողեր կարդայ:

Հայրիկ տեսնելով տիրացուին խեղճութիւնը: կը դառնայ գէպի ներկայացուցիչ ժողովուրդ: ուր ես էլ պատահմամբ ներկայ գլուխուեցայ: տեսէք ի՞նչ ասաց Հայրիկ ժողովուրդին: Դուք այս տիրացուն բերած էք և կուզէք ձեր գիւղին համար քահանայ ձեռնադրել տամ: բայց ահա տեսաք դուք: որ ձեր տիրացուն Աւետարան կարող չէ կարդալ: Հապա եթէ եկեղեցւոյ խորհուրդներ հարցնեմ կամ փորձեմ թէ կարգացած Աւետարանի մօքեր կը հասկնայ, ինչ պիտի անէք: Դուք չգիտէք միթէ որ Սինօգի բարձր Ատենը մի վճիռ արձանագրելով հրատարակած է: որ այսուհետեւ անուսուծն: անգլորոյ: տգէտներ Քահանայ չձեռնադրուին:

Դուք այժմ մտիկ արէք: ժողովուրդ: Հայրիկին խօսքեր և գիւղական ժողովրդին արդար փաստաբանութիւն:

Հայրիկն սկսեց մի երկար ճառ խօսել իւր ընտանի և բնական օճով: թէ քահանայի կոչումն ի՞նչ բարձր նշանակութիւն ունի և թէ նորա պաշտօնին պարտականութիւն քանի մեծ է: թէ նորա մօրի ճրագ պէտքէ լոյս ունենայ որ ձեզ լոյս տայ: Դուք չգիտէք որ քահանան գիւղական ժողովուրդի աղն է: ձեզ համ պիտի տայ: եթէ քահանան էլ ժողովուրդին պէս իւր ոգիտութեամբ և վարքով անհամ լինի: ի՞նչ կը լինի ժողովուրդին վիճակը: յայտնի է թէ քահանան էլ ժողովուրդին հետ միասին անհամ և անպէտք դառնալով: այլ ևս քրիստոնէութեան համ հոտ չի մնար իւր մէջ: միայն սոսկ անուշով քրիստոնեայ կը լինի: իսկ գործքով բոլորովին հեռացած քրիստոնէութեան հաւնապարհէն:

Դուք չգիտէք: որ քահանայն ձեր հոգեւոր հովիւն է: որ պէտքէ արթուն լինի մօրի աչքով և գիշեր ցօթել հսկէ ձեր վրայ ինչպէս պահպան հրեշտակ: որպէս զի դուք չը մտորիք քրիստոնէութեան ուղիղ ճանապարհէն: կը հարցնեմ ձեզ: դուք ձեր անբան ոչխարներ յիմար և ապուշ հովուին կը յանձնէք: չէ որ ամեն կերպով կաշխատիք սրատես: ճարտար և փորձառու հովիւ ձեռք բերել: որ ձեր ոչխարներ լաւ գիտնայ արածել: արթուն աչքով գայլերէն պահպանել: երբեմն ևս հիւանդ ոչխարներուն դեղ ու դարման անել: Դուք երբ այսչափ հոգածութիւն կանէք ձեր ոչխարներուն: ինչո՞ւ համար ոչինչ փոյթ չունիք ձեր հոգեւոր հովիւներու ընտրութեան համար: բաւական է որ քահանայի դաւակ լինի: հոգ չէ թէ տգէտ է թէ բարի անուն և բարի վարք չունի և այլն: Դուք էնպէս կարծում էք: որ քահանայութիւն մի ժառանգութիւն է և վախճանած քահանայի որդին իրաւունք ունի ժառանգել անպատճառ իւր հօր երիցութեան պաշտօն: Թողունք այս: յոյժ զարմանալի է: որ շատ ծերացած քահանաներ: ամեն ջանք ի գործ դնում են: որ իրենց կենդանութեան ժամանակ ձեռնադրել տան իրենց որդիք թէ արժանաւոր լինին թէ անարժան:

Վերջապէս ձեր բերած տիրացուն շատ տրգէտ է: քահանայ լինելու ուսումն չունի: լաւ է որ առանց քահանայի մնաք: քան թէ տգէտ քահանայ ունենաք: տարէք: փոխեցէք մի ուրիշ արժանաւոր ուսեալ տիրացու բերէք: ես իսկոյն ձեռնադրել կուտամ:

Այժմ դուք մտիկ արէք: տեսէք մեր գիւղացի ժողովուրդ ի՞նչ պատասխան կուտան Հայրիկին:

Է Հայրիկ ջան: ի՞նչ գիւրութեամբ խօսում ես: միթէ չգիտես մեր խեղճ գիւղացի ժողովուրդին հալ: մեք տարիներով սպասելով հազար ճորով ձեռք բերած ենք այս տիրացուն: որ գիւղի ծխական դպրոցէն ելած ծաղիկն է: և քիչ շատ ժամակարգութեան մէջ վարժ: Միշտ մեր քահանային օգնա-

կան եղել է, առանց ուրարի սարկաւազութիւն կանէ, քարոզներ կը խօսի, բուրլառ կանէ, շարականներ և տաղեր կերգէ, ձայն շատ անուշ ու բազր է, այսչափէն աւելի էլ ի՞նչ պիտի, մեզ համար շատ ու բաւական է:

Մի բան էլ, Հայրիկ, այս տիրացուն գիւղին մէջ ծնած ու մեծցած լինելով իրեն վարքն ու բարք մեզի յայտնի է, ինքն պարկեշտ, համեստ ու հեզ մարդ է և մի քանի զաւակներու հայր, մի լաւութիւն էլ այս է, որ մեզ համար շատ շահաւոր է, երբ քահանան բնիկ մեր գիւղացի լինի, նա հոգաբարձին կունենայ գիւղին մէջ, մեր այլ ևս չենք պարտաւոր ընդ բաժին տալ: Մի բան էլ, Հայրիկ, ներողութիւն տուր խոտոտիւնաբար խօսիմք:

Մեր աղքատ չքաւոր գիւղացի եմք, շատ անգամ պատահում է, որ մեր քահանայի իրաւունքը շուտ չենք վճարեր, խեղճ քահանայն մկրտութիւն արեր է, սրտիկ է գրեր, մեռել է թաղեր, ամիսներով կրկնաբաժնեմք, կան մեր մէջ ծուխեր, Աստուած իրենց խղճմբտանք տայ, որ քահանայի հախ բոլորովին կուտեն:

Է՛ Հայրիկ, հիմի դու դատաստան արա, եթէ մեր քահանան մեր բնիկ գիւղացի չը լինի և մեր երթամբ չըջնմբ և մեծ գփռութեամբ գտնեմք մի շատ արժանաւոր անձն, որ կանոնաւոր դպրանոցէ ելած բարձր ուսումն ունի, աղաչենք ու պաղատենք թէ արի մեր գիւղին քահանայ եղի, Տես ի՞նչ կը պատասխանէ: Ես եթէ քահանայ լինիմ, կերթամ քաղաքացւոց քահանայ կը լինիմ, որ ուսումն և կրթութիւն ունին և իմ պատիւս ճանաչում են, թէ և ինքն գիւղացի է, արեւի ոտք գնացեր մտել է դպրոց, բան է ոտովեր, փիլիսոփայ դարձել, իւր միտք բարձրացեր, վերացեր մինչև ամպեր հասել է, էլ երբ կը խոնարհի կը զիջանի գիւղական ժողովուրդին քահանայ դառնալ:

Ահա սորա համար է, Հայրիկ, որ մեր մեր տգէտ տիրացուով գոհ պէտք է լինիմք, քա-

նի որ ուսեալ, արժանաւոր անձը մեզ համար շատ հազուագիւտ և թանգ է: Այսպէս մեր խեղճ գիւղացիքս ամեն կողմէ անբաղդ եմք, մեր ճակատագիրն գուցէ այսպէս է, մեր տրգէտ մեր քահանան էլ պէտքէ մեզ նման տգէտ լինի, եթէ թոյլ տաս, Հայրիկ, գիւղացի կոպիտ խելքով մի փիլիսոփայութիւն անենք: Մեզ էնպէս կը թուի, որ տգէտ ժողովուրդին շատ ուսեալ քահանայ չի կպիր և բնական կերպով չեն յարմար իրարու: Երբ ժողովուրդ տգէտ է, ի՞նչպէս կարելի է, որ արժանաւոր և ուսեալ քահանային պատիւն ու յարգ ճանչնայ:

Ահա դորա համար է, առաջ Հայրիկ, ես կուզեմ, որ դուք սուրբ Գրոց հմուտ և լուսամիտ քահանայ ունենաք, որպէս զի իբրև ճրագ լոյս տայ ձեզ և ձեր խաւարին տգիտութիւն փարատէ: Դուք միթէ չէք լսեր և չէք հասկնար Աւետարանին այն պարզ խօսք, որ ասում է. «Ոչ կարէ կոյր կուրին առաջնորդել և այլն»: Դուք ձեր բերնով կը խոտոտուինք թէ մեք տգիտութեամբ կոյր եմք, կը հաւանիք որ ձեր հովիւ, ձեր առաջնորդն էլ ձեզ նման անգէտ և կոյր լինի, սորա վախճան գիտէք ուր կերթայ, թէ առաջնորդող քահանան և թէ ժողովուրդ ի միասին խորխորատին մէջ կիչնան:

Հայրիկ, Դու էլ այնչափ տգէտ մի կարծեր զմեզ, որ մեք ձեր ասած այդ բարի և օգտակար խրատներ կարող չեմք հասկնալ, շատ լաւ կըմբռնեմք, վասն զի գիւղացիքս առջի ժամանակներու պէս այնչափ տգէտ պարզամիտ չենք, որչափ կը կարծուենք, լաւն ու վատ, չարն ու բարին գիտենք որոշել:

Բայց ի՞նչ անեմք վարանած ու շուարած ենք, Դու էլ գիտես, Հայրիկ, որ ուսեալ և արժանաւոր ընծայացու չունիմք, չունիմք, առաջ ժամանակ չէն ու պայծառ վանքեր մի մի կրթարան լինելով մեզ համար ընտիր-ընտիր քարոզիչ վարդապետներ և արժանաւոր քահանաներ պատրաստում էին, այժմ այդ վանքերու շատեր աւերակ դարձան, ափսոս մի քանի վանքեր հազիւ մնա-

ցած են, որոց մէջ մի մի խեղճ վարդապետ տրուած են իբրեւ պոհոտարան:

Հայրիկի մեք դարմանում ենք, երբ Դուք դպրոցական և արժանաւոր տիրացու պահանջում էք մեզմէ: Միթէ այդ պարտք մերն է, կամ թէ ժողովուրդ պարտական է սուրբ եկեղեցւոյ սպասաւորութեան պէտք լեցնել: Եւ որ այդ պարտք բոլոր վիճակաւոր առաջնորդաց պատկանում է, որոց ջանք պիտի լինի միշտ եկեղեցւոյ հոգւոր պէտքեր հոգալ և պատրաստել: Իսկ ամենամեծ պարտիք Մայր Աթոռին է, որուն ձեռք լինելով Բարձրագոյն Տեսչութիւն, կարող է ամեն բան տնօրինել և կարգադրել, մեր վաճառքում մէջ ընծայարաններ շինել տալ և մեզ համար քահանայացու պատրաստել:

Տեսնում էք, Հայրիկ, դէպագէտ պարտքերը կուգան մեր ջանքից և կը դիպեն ձեր վրայ, գիտէք որ գիւղական աղքատիկ ժողովուրդ իւր կեանքի և հացի համար միայն կարող է հոգալ, եթէ մեք առանց հոյութի մնամք, Աստուծոյ առաջ պատասխանատուն մեծ Հովիւն է: Ահա մեր ազէտ տիրացուն կանոններ կերթամք, թող միակ մնայ մեր եկեղեցւոյ գուռը, երեսներ մնան առանց մըկրրութեան, մեռելներ առանց թաղման, ժողովուրդն էլ առանց ժամու և պատարագի, մեր մարմնական կեանքն արդէն անմրիթիւմար ու գառն է, միայն հոգւոր կեանք, եկեղեցին, քահանան, Աւետարան, քրիստոնէական հաւատք և երկնից արքայութիւն մեր միսիթարութիւնն է, եթէ բարձուի մեզմէ և մեք խալառ գրկուինք հոգեկան միսիթարութեանէն, այլ ևս մեզ ի՞նչ կը մնայ, ապրել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ միայն սոսկ անունով քրիստոնեայ:

Հերկայացող ժողովուրդին այս մերժի յուսահատ և սրտառու խօսքերը լսեց Հայրիկ ու լսեց: Ես տեսայ որ նորա սիրտ խոր զգացումով լեցուեցաւ, վասն զի խոր տպաւորութիւն թողեց նորա հոգւոյն վերայ և ձգեց զինք մտահոգ թախծութեան մէջ:

Ահա ինչ որ տեսայ և լսեցի Էջմիածնայ

Վեհաբանին մէջ, պատմեցի ձեզ, ժողովուրդ, այդ քահանայ խնդրող գիւղացիք իրենց շատախօս փաստերով անմեղադիր և արդար են: Գիտէք, ժողովուրդ, աշխարհիս ամեն դատակարգի մարդիկ թէ հոգւորականք և թէ աշխարհականք, խրաբանչիւրն իւր աստիճանին և պաշտանին համեմատ պարտքեր ունի կատարելու, բայց ոմանք շատ անգամ թողով իրենց պարտքը՝ միշտ պահանջում են, որ ուրիշներ իրենց պարտք կատարեն:

Լսեցիք որ գիւղացի ժողովուրդ պահանջում էր հոգւոր Տեսչէն, որ իւր պարտք տեսչութեանէն կատարէ կամ ձեռնադրել տայ իւր ներկայացուցած տիրացուն և կամ երբ քրննելով չի հաւնիր, կասէ ազէտ է, ուսումն չունի, անարժան է և այլն: Թող ինքն ուսեալ և արժանաւոր ընծայացուն պատրաստէ մեզ համար: Այո, ժողովուրդին այս պահանջն արդար է, բայց միթէ հոգւոր Տեսչութիւն ևս նոյն ժողովուրդէն պահանջներ չունի՝ կամ դուք ինքնին զգալով չէք մտածում, որ դուք էլ ձեր չափով ու վիճակով ձեր բաժին պարտքեր ունիք կատարելու: Եթէ ասէք մեր տըգէտ, անգիր, անուսումն շինական ենք, ոչ խորհել գիտենք և ոչ զգալ, մեք մեր վարուցանով զբաղուած դառն աշխատութեան մէջ, մարմնով և հոգւով ընկճուած գաշտի մշակներ ենք և այլն:

Ահա Արշէն Լրէց անդադար խօսելով, քարոզելով պիտի զգայնէ ձեզ, թէ ի՞նչ է ձեր պարտիք և երբ գիւղական ժողովուրդ լսելով իմանայ և զգայ իւր պարտուել նշանակութիւնը, այլ ևս չի կարող չքմեղս լինել թէ անգէտ եմ, ուսման համար ու ճաշակ չեմ առեր, չգիտեմ:

Սիրելի ժողովուրդ, ես գրելով և քարոզելով քո ճաշակ պիտի բռնամ: Այժմ այս քանս բուական է, գարուն եկած է, երգում է ճախրակ մանիկ, լըծէ լըծէ, երթանք, ես գէտ ի գպրոց իմ գաս, դուք գէտ ի գաշտ ձեր գութան:

Ուժ և յաջողութիւն մաղթում է ձեզ